

HUSZÁR ANDRÁS

EGY VÁROS

– és a nyelvek...

A Kárpát-medencében sok nemzetiség él, akik egytől-egyig ezt a területet vallják hazájuknak. Baranyában is van egy város, ahol sok nemzetiség él: a város Pécs, a nyelvek: német, spanyol, olasz, horvát. S miért ez a párosítás? Miért ezek a nyelvek? Ezekre szeretnék választ adni a következőkben.

Hadd kezdjem egy személyes szállal: Pécssett nőttem fel, ahol olyan multikulturális közösségnek (a Város) lettem a tagja, ahol mindig is nagy szerepet kapott, hogy itt több nemzetiség él együtt már sok száz éve, és a város mai alakja, sőt identitása is több tőből fakad. Nem feladatom történelmi áttekintést adni, de néhány fontos dolgot kiemelnék.

*...a város mai alakja,
sőt identitása is
több tőből fakad...*

Kutatásom során és a Pécssett töltött 18 év alatt felfigyeltem a pécsi emberek különböző „identitáspontjaira”. A 2000 éves város alapjait a rómaiak teremtették meg, majd a munkát a korai keresztények folytatták: a település püspöki székhelyként teljesedett ki, és lett Quinque Ecclesiae. Az itáliai reneszánsz kultúra hírnöke volt Janus Pannonius, aki a város identitásában nagyon fontos szerepet kap. A mai Pécsi Tudományegyetem korábban Janus Pannonius nevét viselte. A 999 éves pécsi püspökség az 1000 éves fennállását egy ünnepségsorozattal kívánja megünnepelni 2009-ben, melynek nyitó eseménye Janus püspök újratemetése lesz.

A reneszánsz nem sokáig tudott tündökölni Magyarországon, így Pécssett sem, a török előrenyomulás és az ország három részre szakadása során Pécs török megszállás alá került. A muzulmán hódítók itt hagyták kezük nyomát, Jakováli Hasszán, Gázi Khászim dzsámijai, Idrisz Baba türbéje (síremléke) és Memi pasa fürdője mindaz ő hagyatékuk, napjainkban pedig fontos látnivalók. A törökök által épített vízvezetékeket és a fejlődő várost először Zrínyi Miklós és seregei lőtték szét 1664-ben, majd 1686-ban a felszabadító seregek. Pécs városa nem támogatta Rákóczi Ferenc török-

véseit és a szabadságharcot, így 50 éven belül harmadszor égették fel.

Mária Terézia uralkodása alatt települt be nagy számú német telepes az elhagyatott országrészekbe, így Baranyába, Pécsre is. Ekkor a város lakosainak csupán 25%-a volt magyar: 75%-a német és délszláv nemzetiségű volt. Az itteni németek fontos identifikációs pontja és európai együttműködésük alapja, hogy a Dunán érkeztek ide. A Duna köti össze őket az anyaországgal és délre vándorolt testvéreikkel. A Mecsek déli lejtőin megtelepedve, a céhes ipart felvirágoztatva elősegítették, hogy Pécs Mária Teréziától kapott szabad király városi rangot. Mindezek miatt a reformkorig nem gyakran lehetett magyar szót hallani Pécs utcáin. A reformkort követően is megmaradt Fünfkirchennek, viszont az országos tendenciát követve, főleg a kiegyezés után a magyar nyelv vette át a többségi szerepet.

A pécsi iparosok, élükön Zsolnay Vilmossal, Angster Józseffel többnyelvű, több nemzetiségű elitet képviseltek. A város gazdasági, politikai és kulturális életét is magyarok, németek, horvátok alakították és emelték országos, sőt európai színvonalúra.

Az első világháborút követően szerb megszállás alá került a város. Talán ez volt az egyetlen olyan megszállás, mely nem nyomta rá bélyegét a városképre, vagy éppen az emberekre. Persze, ez nem azt jelenti, hogy a városlakók örömmel emlékeztek vissza erre az időre, sőt

Európai iránytű

A kéttannyelvű iskolákkal a FORDULÓPONT eddigi tíz évfolyamában sokszor foglalkoztunk, hiszen a több (szomszédos) országba szétszór, százezres vagy milliós nagyságrendű magyar közösségek életének szempontjából is meghatározó jelentőségűek. Nem csak nekünk vannak (érzékenynek mondott) szomszédaink, hanem mi is szomszédai vagyunk más népeknek, és az EU keretein belül a viszony mellérendeléses – a kisebbségtöbbség fogalompárja átértelmeződik. A kibontakozás folyamatait továbbra is követni (ha lehet: ösztönözni) fogjuk lapunk hasábjain, hazai és külföldi munkatársaink, olvasóink segítségére egyaránt számítunk. Jelzéseként idézzük Illés-Molnár Márta tanulmányát: „A magyar nyelv Németországban egzotikumnak számít. Egyetemeken ‘különleges nyelvként’ választható, mely nyelv 2004 májusától elnyerte a ‘hasznos különleges idegen nyelv’ státust. (...) Mivel a magyar nyelv a németországi iskolába járó magyar anyanyelvű tanulók szempontjából is idegen nyelvnek számít, elvileg kiválthatnánk vele egy másik idegen nyelvet (...) Az általános iskolákban ezek a gyerekek vizsgázhatnak magyarból, mint különleges idegen nyelvből – meglehet az az anyanyelvük...” (2007/1)

A ‘megoldáskeresésre’ az első világháború utáni Magyarországon is akad példa: „A 110478/1923.8.sz. miniszteri rendelet olyan kisebbségi népiskolacsoportok bevezetését írta elő, amelyek közül a szülők választhattak a nemzetiségű tan nyelvű, a magyar nyelvet kötelező tárgyként oktató A típus, a fele részben magyarul oktató B típus, valamint a magyar tannyelvű, a nemzetiség anyanyelvét kötelező tárgyként oktató C típus között”... – idézi egy hazai iskolatörténet. A jövő pedig nyitott! (i)

ma már csak nagyon keveseknek jut eszébe a Széchenyi téren álló örök-mécsesről a három éves szerb uralom.

A 20. század történelmében a többnyelvűség már nem játszott olyan jelentős szerepet, mint azelőtt – viszont ez nem változtat azon, hogy még mindig együtt élünk.

2010-ben Pécs lesz Európa Kulturális Fővárosa, és a pályázati anyagokat tanulmányozva kitűnik, hogy a város nagy hangsúlyt fektet a kultúrák közötti párbeszédre, hiszen a város maga is a kultúrák útkereszteződésében fekszik. Pécs a mediterrán hangulatok városa és „Határtalan Város” is egyben. A szélrózsa minden irányából jövő hatások a Mecsek alján találkoznak.

A rendszerváltás közvetlen előzményeként a nyugat és dél felé való nyitás tette lehetővé, hogy érdemben meginduljon az orosz nyelvtől eltérő, más nyelvek magas szintű oktatása. A következőkben megpróbálom vázolni, hogy a kéttannyelvű intézmények milyen módon vannak jelen Pécs életében.

IV. Károly mondta, hogy „Ahány nyelvet beszélsz, annyi embert érsz”.

A történelmi áttekintés után láthatjuk, hogy melyek azok a pontok egy pécsi ember életében, amelyek büszkeségre adnak okot vagy éppen elgondolkodtatnak. Mindemellert azt is láthatjuk, hogy Pécs kulturális koncepciójában hosszú idő óta helye van más nyelveknek, más nemzetiségű embereknek. Ismerhetjük, hogyan vélekedik egy magyar város és az ott élő nemzetiségek kulturális és egyéb kapcsolatairól, viszont a velünk évszázadok óta együtt élő nemzetiségek nézeteiről nagyon keveset tudunk.

Ezért kerestem meg több pécsi kéttannyelvű intézmény igazgatóját, hogy a nyelv és város, a nemzetiségek és a város kapcsolatáról minél többet megtudhassak. Ezúton is szeretnék köszönetet nyilvánítani a Koch Valéria Középiskola, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium, Miroslav Krle a Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthon és a Kodály Zoltán Gimnázium és Szakközépiskola igazgatóinak, hogy segítségemre voltak.

Kutatásom apropóját a kéttannyelvű oktatás 20 éves évfordulója és a kultúrák közti párbeszéd európai éve adta. Fontosnak tartom megvizsgálni, hogy egy város közösségében milyen szerep jutott a kéttannyelvű intézményeknek, különös tekintettel a nemzetiségi nyelveket illetve világ-

*...a kéttannyelvű
oktatás
20 éves évfordulója...*

nyelveket oktató intézményekre. Utólag jöttem rá arra, hogy érdekes összehasonlítást lehet készíteni a fent felsorolt intézményekről, a nemzeti és világ nyelvek használói köréből adódó különbségek miatt. A „mintába” került egy nemzetiségi nyelv (horvát), két világnyelv (spanyol, olasz) és egy nemzetiségi, egyébként világnyelv (német) is.

Magyarországon 220 000 német nemzetiségű ember él (a népesség 2,2%-a), horvát nemzetiségűek pedig körülbelül 70 ezren (0,7%) vannak. A magyarországi horvátok nincsenek megelégedve ezzel az adattal, hiszen területi-települési bontásban a legutóbbi népszámlálás több száz éve horvátok által lakott falukat „magyarosított” be. A magyarországi horvátok közül 17-20 ezren élnek a Dél-Dunántúlon, míg a német nemzetiségűek körülbelül 18 ezren vannak a régióban. A statisztikusok a nemzetiséghez való tartozás négy szintjét különböztetik meg:

1. kötődés a nemzetiséghez
2. anyanyelv szerinti kötődés
3. családi, baráti körben használt nyelv szerinti kötődés
4. nemzetiségi kulturális értékekhez való kötődés.

Az iskoláknak a várossal való kapcsolatát teljes mértékben az oktatás szempontjából vizsgáltam, így kevésbé tudok kitérni a kulturális és politikai kapcsolati hálóra. Az említett iskolák igazgatóival készítettem interjút és így próbáltam képet alkotni a „városról és a nyelvekről”.

Pécs története kapcsán láthattuk, hogy a németség fontos szerepet játszott a város fejlődésében, illetve mai képének kialakításában. Felkerestem a pécsi Koch Valéria Középiskola, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium igazgatóját. Az iskola névadója, Koch Valéria német nemzetiségű költőnő, pedagógus, azért tevékenykedett, amiért ma ez az intézmény is: a magyarországi németek (főleg baranyaiak) kultúrájának és identitásának megőrzéséért és erősítéséért. Igaz, már a 1960-as évektől kezdve volt intézményes német-oktatás a városban, de egy német nyelvű iskola létrehozása a rendszerváltozáskor vált aktuálissá. Ekkor az önkormányzat a kezdeményezés mellé állt és általános iskolai kétnyelvű németoktatás mellett egy német nemzetiségi iskolát is létrehozott. Egészen 2005-ig Pécs város volt az iskolakomplexum fenntartója, majd 2005-től a Magyarországi Németek Önkormányzata. 1994-től gimnáziumi keretek között is megindul a tanítás, így az első osztálytól érettségiig biztosított a német

*...egy német nyelvű
iskola létrehozása
a rendszerváltozáskor
vált aktuálissá...*

nemzetiségi kétnyelvű oktatás. Ugyan Pécsen a német nyelv oktatása hosszú múltra tekint vissza, a horvát nyelv intézményes oktatása is már 1952-ben elkezdődött – politikai nyomásra. A kezdeti időszak általános iskolájában csak horvátul tanultak a gyerekek. A tanulók többnyire a környékbeli falvakból jártak be, bár az iskola már kollégiummal is rendelkezett. A rendszerváltás után az intézmény tizenkét osztályosra bővült, majd 2000-ben horvát óvodával vált teljessé az oktatási komplexum, felvéve Miroslav Krleža, az egyik legismertebb huszadik századi horvát író-költő nevét. A választás itt sem véletlen, hiszen a

művész Pécssett járt hadapródiskolába a Monarchia idején: a város és magyar szereplők is többször feltűnnek műveiben.

*...a külföldre szakadt
magyarság példáit
tekintve is érdekes
és fontos...*

A Kodály Zoltán Gimnáziumban 1974-ben kezdődött meg a tanítás – bár ekkor még Dobó István utcai Gimnáziumnak hívták. 1987-ben indult meg az olasz–magyar kéttannyelvű oktatás két osztályban. A „Kodály” az első tudatosan kéttannyelvű intézmények egyike volt, feltehetőleg Olaszország közelsége, a gazdasági és kulturális kapcsolatok bővítése volt a célja annak, hogy Pécsre telepítették az „olasz részleget”. 2001-ben indult meg – az

olasznál sokkal tudatosabban – a spanyol nyelv oktatása. A magyarországi spanyol nagykövetség és a város közös választása volt a kéttannyelvű oktatásban tapasztalt iskola választása. Az iskola a zeneszerző 100. születési évfordulóján vette fel a Kodály Zoltán nevet. A tantervben külön ének-zenei osztály is van az általános és a két nyelvi osztály mellett.

Érdekes áttekinteni, hogy a három intézmény milyen módszerrel fog neki a nyelvoktatáshoz, hiszen az adott nyelv ismerete egyik esetben sem kritérium. A horvát iskolában az általános iskola első négy osztályában csak horvátul zajlik az oktatás, kivéve a magyar írás, olvasás tantárgyat. Viszont ötödik osztálytól kezdve két tanítási nyelven folyik az oktatás. Ez a külföldre szakadt magyarság példáit tekintve is érdekes és fontos, hiszen a magyarországi horvát közösség saját magát fejezné le, ha csak horvátul tanítanának. Ebben az esetben a horvát iskolában végzett, érettségit szerzett diákoknak szinte kizárólag a horvátországi felsőoktatási intézmények tudnának lehetőséget teremteni a továbbtanulásra. Így viszont lehetőség van magyar egyetemeken, főiskolákon tovább tanulni és ott végezve kétnyelvű szakemberként a magyarországi horvát közösséget erősíteni.

A horvát nyelv iránti elkötelezettséget mutatja az is, hogy minden ta-

vasszal, a horvátországi eseményekkel egy időben az iskolában is megrendezik a *Horvát nyelv hetét*, mely során a diákok anyanyelvükkel kapcsolatos programokon vesznek részt, a programszervezők pedig így erősítik a nyelvi identitást. A Kodály Zoltán Gimnázium és Szakközépiskolában a nyelvtagozatra járók 5 évet töltenek az iskolai falai közt, mivel van egy ún. nulladik év, amikor az adott nyelvet (olasz vagy spanyol) tanulják heti 20 órában. A tantárgyak nagy része az adott nyelven folyik és érettségit is lehet azon a nyelven tenni. A Koch Valéria Iskolaközpontban a gimnáziumi részben, hasonlóan a másik két iskolához, a főtantárgyakat idegen nyelven tanulják a diákok. Mindhárom iskolában van ún. nemzetiségi népismeret vagy országismeret tantárgy, mely a nyelv anyaországgal, annak kultúrájával, sajátjaival foglalkozik és a nemzetiségi nyelvek esetén a nemzetiségi sajátosságokat is ezen az órán tanulhatják a meg a diákok.

Kutatásom egyik alapkérdése volt, hogy egy idegen nyelv ismerete és az adott nyelvű kultúrájának ismerete hogyan hat a magyar identitástudatra. Nemzetiségi nyelvet oktató iskolában ez a kérdés különösen aktuális és érdekes.

Említettem, hogy mindhárom iskolában egy tantárgy keretében foglalkoznak a diákok az anyaország kultúrájával, szokásaival. Ha a másik nemzet kultúráját megismerte, akkor talán jobban felfigyel a magyar kultúrába is jelenlévő, hasonló jelenségekre. Minél több „gyökérből táplálkozik” ugyanis az ember identitása, annál kevésbé lesz előítéletes, szélsőséges. Nem igazán mérhető, hogy mennyivel érdekli jobban a magyar kultúra azokat, akik már egy másik kultúrában is otthon vannak, viszont azt tudjuk mérni, hogy miben nyújt többet egy kéttannyelvű iskola. A Miroslav Krleža Iskolában a már említett Horvát Nyelv hete mellett még kötelező a diákoknak valamely tradicionális horvát hangszerezen játszani. Külön „mozgáskultúra” óra is van, aminek keretein belül horvát népi táncot tanulnak a gyerekek. A német iskolaközpontban minden évben van egy kiemelt esemény, melyre az osztályok külön készülnek: különböző oldalról közelítik meg a adott témát és alkotnak valami maradandót. Idén a húsvétra fókuszált az iskolai projekt. Minden évben megrendezik a Sváb Bált, melyre 700-1000 vendég szokott eljönni.

Egy kéttannyelvű intézmény esetében szinte triviális azt mondani, hogy a nemzetközi kapcsolatokat előtérbe helyezi. Az interjúim során is ezt ta-

*...az Európai Unió
és a Phare program
keretén belül...*

napirendi pont

pasztaltam, mindhárom iskolának több „anyaországi” testvériskola kapcsolata van. A Koch Valéria Iskolaközpont gimnáziumának főképp Németországban (Bajorország, Baden-Württemberg) van testvériskolai kapcsolata. Ez főképp diákcserét jelent. Az általános iskolai résznek Ausztriában van testvériskolai kapcsolata, de ez egyoldalú, csak magyar diákok mennek oda, osztrákok nem jönnek Pécsre. Érdekesség, hogy Magyarországon kisebbségben élő németeknek dániai német iskolával is van kapcsolata – sajnos a távolság miatt nem tudnak gyakran találkozni. A cserekapcsolatok nem merülnek ki a diákok cseréjében, a tanárok is ellátogatnak ilyenkor Németországba, Ausztriába, s német kollégáiktól új módszereket tanulhatnak, ezeket innovatívan itthon is használják. A Kodály Zoltán Gimnáziumnak Olaszországban körülbelül 25 iskolával van kapcsolata. Évente egy-két osztály utazhat el valamelyik testvériskolához. Amikor egy-egy olasz osztály érkezik az iskolába, akkor nem csupán a nyelvre helyezik a hangsúlyt, hanem fontos szerepet kap a két ország kultúrája, főleg a zene.

A zene olyan univerzális nyelv, melyet mindenhol megértenek és képes hivatni két különböző nyelvű, kultúrájú ember közé. Az iskola neve szinte kötelez erre. Az olaszok pécsi látogatásának csúcspontja, amikor olaszok és magyarok közösen énekelnek egy magyar, illetve egy olasz dalt. Az iskola kórusa is évente jár Olaszországba koncertezni. Pécsen nem sokan tudják, hogy Terracina Pécs testvérvárosa, s még kevesebben, hogyan kezdődött ez a kapcsolat.

Az 1960-as évek elején egy magyar házaspár kisgyermekükkel balesetet

szenvedett Terracina mellett; és a szülők életüket veszítették, a kisgyermek pedig életben maradt. Amíg hivatalos ügyeket (rokonság felkeresése stb.) intézték a hatóságok, azaz több hétig, a kisgyermek Terracinában maradt és helyi családok viselték gondját. A 90-es évek elején a Kodály Zoltán Gimnázium egy csoportja járt a városban, és amikor a helyiek megtudták, hogy magyarok a látogatók, rögtön megkérték őket, hogy keressék meg azt a férfit, akit kisfiúként gondoztak. Országos nyomozómunka során sikerült megtalálni a férfit és ebből a kapcsolatból nőtt ki magát a két város „testvér-kapcsolata”.

Az Eszékkel való testvérvárosi kapcsolatot ugyan nem ilyen kalandosan, de a Miroslav Krle a iskola és az ő testvéris-kolai kapcsolatuk segítette elő. Nagyon korán, már 1973-ban hivatalosan is testvérvárosi kapcsolattá lépett elő a két város együttműködése. Az Európai Unió és a Phare program keretén belül valósult meg az a 4-4 határ menti iskolát csoportosító projekt, mely a regionális, oktatási együttműködést hivatott előmozdítani. Ennek a projektnek a záródokumentumai az Interneten megtalálhatóak, letölthetők (<http://www.krleza.hu>). A projekt fő motorja a Miroslav Krle a Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthon. Ezen a projekten kívül az iskolának még több horvátországi intézménnyel van kapcsolata. Az interjú készítése közben is telefonon invitáltak egy horvátországi táborba az iskola diákjait. Az igazgató úr szavaival élve sok a kapcsolatuk, de mégis kevés, mivel egyedüli intézményként nagyon sok helyre nem tudnak eljutni.

Mindegyik iskolának Magyarországon is vannak kapcsolatai az adott nyelvet tanító intézményekkel. A Kodály Zoltán Gimnázium esetében láttam, hogy a kapcsolat intézményesül a Magyar–Spanyol Kéttannyelvű Gimnáziumok találkozájának formájában, melyet minden évben más-más magyar városban rendeznek meg. Különböző versenyszámokban mérhetik össze spanyoltudásukat a diákok, például tolmácsolásban vagy fordításban. A versenyek mellett kulturális programok is helyet kapnak. Az olasz tagozaton tanulók pedig minden évben részt vehetnek a *Festival d’Italiana*-n. A Koch Valéria Iskolaközpont is jó kapcsolatokat ápol a német–magyar kéttannyelvű intézményekkel, viszont nem tudok arról, hogy ezek az intézmények közös programokat szerveznének.

Az előzőekben láthattuk, hogy a város testvérvárosainak ápolásában

*...a generáció,
amely a kéttannyelvű
intézményben végzett,
hamarosan fel fog tűnni
a közéletben...*

napirendi pont

mekkora szerepe van egyes iskoláknak. Most szeretném vázolni, hogy a városon belül milyen kapcsolatrendszerrel rendelkeznek. A horvát kisebbségnek nem az iskola az egyetlen intézménye a városban, hiszen van színház és közösségi ház is. Ez sajnos súrlódások forrása, mivel nem jut elég figyelem és erőforrás az iskolára. Az elmúlt években ugyan többször nagyobb állami támogatásban részesült az intézmény, de sajnos Pécsset nem felhőtlen az együttműködés. Példa erre, hogy az éves Horvát-bált eddig az iskola szervezte, viszont idén a kisebbségi önkormányzat is segíteni akart. A vége az lett, hogy a szervezés és az erőforrások annyira szétzilálódtak, hogy a rendezvény idén elmaradt. További magyarországi kapcsolat, hogy az iskola igazgatója tagja az Országos Horvát Kisebbségi önkormányzatnak, s a Koch Valéria Iskolaközpont igazgatója egyben a Pécsi Német Kisebbségi önkormányzat elnöke.

A kéttannyelvű iskolák olyan különlegességet képviselnek Pécs életében, melyet egy rövid kutatás során nem lehet teljes mértékben megvizsgálni és leírni. A beszélgetések során jó volt érezni és látni, hogy vannak oktatási intézmények a mai Magyarországon, melyek segítenek abban, hogy igazán európai polgárrá váljanak a végzőseik. Meggyőződésem, hogy az a generáció, amely a kéttannyelvű intézményben végzett, hamarosan fel fog tűnni a közéletben, gazdasági életben. Egy olyan versenyképes tudás (a nyelvek) birtokába jutnak az itt végzett fiatalok, mellyel Európában és világszerte is könnyen elhelyezkedhetnek.

